

Piotr Zarzycki,
4 Dywizjon Artylerii Konnej,
Wydawnictwo Ajaks, Pruszków 2000, ss. 36

Nakładem Oficyny Wydawniczej „Ajaks” z Pruszkowa, przy współpracy Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, w serii *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich w Kampanii Wrześniowej* ukazał się zeszyt poświęcony dziejom 4 dywizjonu artylerii konnej (4 dak). Od września 1921 r. miejscem postoju jednostki były Suwałki. Dywizjon od roku 1929 wchodził w skład Brygady Kawalerii Suwałki, przemianowanej w 1937 r. na Suwalską Brygadę Kawalerii.

W rozdziale *Wojenna tradycja* autor przedstawił genezę powstania jednostki oraz jej udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Jej dzieje w okresie pokojowym zostały omówione w rozdziale *W suwalskim garnizonie*. Zasadniczą część pracy stanowi opis wojennych losów 4 dak w kampanii wrześniowej 1939 r., zawarty w rozdziale *Wrześniowe walki*. Dywizjon wraz z Suwalską Brygadą Kawalerii początkowo wchodził w skład Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”, dowodzonej przez gen. bryg. Czesława Młot-Fijałkowskiego. Szlak bojowy jednostki, rozpoczęty w okolicy Raczek, wiódł następnie przez walki odwrotowe w rejonie Rutek, Długoborza, Olszewa, aż po starcie z oddziałami Armii Czerwonej pod Witorożą k. Białej Podlaskiej. Ostatnie boje, już w składzie Dywizji Kawalerii „Zaza” podporządkowanej Samodzielnej Grupie Operacyjnej „Polesie” (dowódca: gen. bryg. Franciszek Kleeberg), dywizjon stoczył 5 października 1939 r. podczas bitwy pod Kockiem w rejonie Woli Gułowskiej. Za wybitne czyny męstwa i odwagi wykazane na polu walki we wrześniu 1939 r. pięciu żołnierzy 4 dak zostało odznaczonych Orderem Virtuti Militari V klasy, a 21 – Krzyżem Walecznych.

Autor przybliży mniej znane epizody związane z historią jednostki, np. losy Oddziału Zbierania Nadwyżek 4 dak, którego żołnierze po 17 września 1939 r. w rejonie Kamienia Koszyrskiego na Polesiu toczyli walki z bandami komunistycznymi. Dwaj oficerowie dywizjonu, ppor. Zygmunt Czerwiński oraz ppor. Zbigniew Jarociński, którzy dostali się do niewoli sowieckiej, zostali osadzeni w obozie w Kozielsku, a w kwietniu 1940 r. zamordowani przez NKWD w Katyniu.

W publikacji opisana została historia ufundowanego przez społeczeństwo Płocka sztandaru 4 dak, od chwili zatwierdzenia wzoru aż do 5 października 1939 r., gdy w pobliżu gajówki Ofiara k. Woli Gułowskiej zakończono, nieodnalezioną do dziś, płat oraz głowicę. W pracy znalazł się wykaz dowódców jednostki w latach 1919–1939, obsada personalna dywizjonu z 1939 r. oraz mapa przedstawiająca szlak bojowy 4 dak w kampanii wrześniowej. Publikacja zawiera bibliografię.

Skromny w porównaniu do innych zeszytów serii materiał ilustracyjny składa się z dziewięciu zaledwie fotografii, z których tylko trzy przedstawiają życie dywizjonu z lat 1921–1939. Niefortunnie wypadło zamieszczone w lustrzanym odbiciu zdjęcie dowódcy jednostki ppłk. Franciszka Wardeina, „prezentującego” Krzyż Walecznych na prawej piersi munduru (s. 9). Stronę I okładki zdobi ponadto odznaka artylerii konnej, wspólna dla wszystkich tego typu jednostek w Wojsku Polskim, stronę IV zaś porządek 1 baterii 4 dak.

Zastrzeżenia budzi ocena sił przeciwnika, z którym walczyli artylerzyści dywizjonu. W całej publikacji próżno by szukać nazw jednostek niemieckich działających na Białostocczyźnie we wrześniu 1939 r., na jej stronach dominują zaś „anonimowe czołgi nieprzyjaciela”, „niemieckie oddziały”, wreszcie wszechobecni „Niemcy”. We wspomnianym wydawnictwie wystarczające byłoby operowanie nazwami jednostek Wehrmachtu nawet szczebla dywizji, choćby w oparciu o wspomnienia dowódcy XIX Korpusu Armijnego gen. Heinza Guderiana¹. Lektura innych dzieł Autora² daje podstawy do stwierdzenia, iż pomimo ogromnej precyzji w ustalaniu przynależności poszczególnych pododdziałów Wojska Polskiego – do szczebla kompanii, baterii oraz szwadronu włącznie – identyfikacja sił przeciwnika nie jest jego najmocniejszą stroną. Wydane w tym samym czasie publikacje innych autorów³

¹ H. Guderian, *Wspomnienia żołnierza*, Warszawa 1991.

² Np. P. Zarzycki, *Południowe zgrupowanie Armii „Prusy” we wrześniu 1939 roku*, Warszawa 2001.

³ Np. J. Izdebski, *Dzieje 9 Dywizji Piechoty 1918–1939*, Warszawa 2000.

dowodnie wskazują, iż zbiory b. Wojskowego Instytutu Historycznego, Archiwum Akt Nowych oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej pozwalają w tej materii na wiele więcej.

Zwraca ponadto uwagę duża liczba literówek, zauważalna szczególnie w przypadku nazw miejscowości woj. białostockiego, np. Ostrynia zamiast Ostryna, Wólka Petkowska zamiast Wólka Pietkowska, Godzięby zamiast Godzieby, Strable zamiast Strabla, flw. Tylwica zamiast Folwarki Tylwickie (wszystkie podane przykłady pochodzą ze s. 25).

Zabrakło też informacji, iż Inspektorat IV Suwalski Armii Krajowej w ramach realizowanego latem 1944 r. planu Odtwarzania Sił Zbrojnych, w oparciu o siły obwodów suwalskiego i augustowskiego, miał – obok innych jednostek – wystawić w drugim rzucie 4 dak AK (dowódca: por. Władysław Sala, ps. „Krzemień”).

Wspomniane uwagi w niczym nie umniejszają ogólnej wartości publikacji jako całości. Ponad wszelką wątpliwość do rąk czytelnika trafiła cenna pozycja, przybliżająca zapomniane dziś dzieje wrześniowych zmagania Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”.

Piotr Łapiński